

Popisná statistika

- úvod
 - rozdělení hodnot
 - míry centrální tendence
 - míry variability
 - míry šikmosti a špičatosti
 - grafy
-

Úvod

- užívá se k popisu základních vlastností dat
 - poskytuje jednoduché shrnutí hodnot proměnných ve výběrovém souboru
 - předchází indukční statistiku (která odvozuje zjištění ze vzorku na populaci)
-

Úvod

- techniky deskriptivní statistiky pomáhají redukovat větší množství dat do zvládnutelné podoby – grafické, tabulkové, do jednoho ukazatele
 - touto redukcí např. údajů o rychlosti čtení u 200 žáků na jeden ukazatel, např. na hodnotu průměru samozřejmě část informací ztratíme
-

Úvod

- pro každou proměnnou obvykle popisujeme 3 charakteristiky
 - rozdělení hodnot (i graficky), středovou hodnotu a míru rozptýlení hodnot kolem tohoto středu
-

Rozdělení hodnot

- rozdělení (distribuce) hodnot - souhrn četností jednotlivých kategorií nebo intervalů hodnot proměnné
 - jednou z možností, jak zobrazit rozložení hodnot proměnné je **tabulka četností** – seznam kategorií proměnné a u nich počet osob, které do každé kategorie spadají
-

Rozdělení hodnot

příklad
**tabulky
četností**

	počet osob	%
Sangvinik	118	28
Flegmatik	86	20
Melancholik	89	21
Cholerik	130	31
<i>celkem</i>	423	100

Rozdělení hodnot

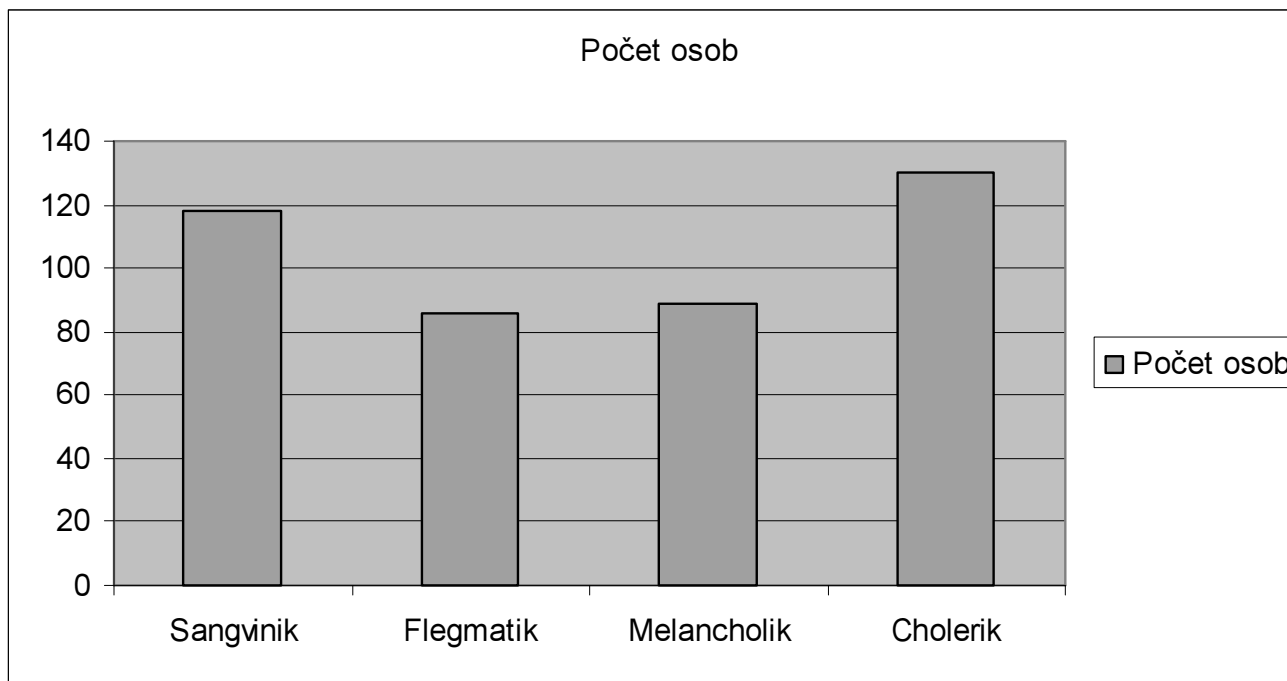
- vždy je třeba uvést celkový počet osob (N)
 - relativní četnosti mohou být uvedeny buď jako procenta (8%) nebo podíly (0.08)
 - může jít rovněž o poměr (*ratio*) dvou kategorií (např. poměr dívek a chlapců s ADHD 1:4 (nebo 0,25))
-

Rozdělení hodnot

- jako míra (*rate*) se označuje počet výskytů nějakého jevu dělený počtem možných výskytů v nějakém čase
 - např. míra úmrtnosti = počet mrtvých za rok / počet obyvatel x 1000
 - získáme hrubou míru úmrtnosti na 1000 obyvatel
-

Rozdělení hodnot

- stejná data je možno zobrazit i **graficky** (v příkladu sloupcový diagram – barchart)

Rozdělení hodnot

- pokud proměnná nabývá mnoha hodnot, je vhodnější je **sloučit do kategorií (intervalů)**
 - počet intervalů by měl být přiměřený počtu hodnot
 - někdy se používá tzv. Sturgesovo pravidlo $k = 1 + 3,3 \log_{10}(n)$
 - podle něj by pro 200 hodnot byl vhodný počet intervalů 9
 - záleží i na počtu osob – pro menší výběry raději histogram s menším počtem sloupců
-

Rozdělení hodnot

IQ	počet	%	<i>kumul.%</i>
méně než 86	11	10	10
86 – 100	36	34	44
101 – 115	34	32	76
116 – 130	20	19	95
131 a více	5	5	100
<i>celkem</i>	<i>106</i>	<i>100</i>	

Míry centrální tendence

- míry centrální tendence (středu, polohy) jsou výsledkem snahy najít typickou hodnotu pro daný znak
 - nejčastěji používané modus, medián, aritmetický průměr, méně často např. harmonický a geometrický průměr
-

Míry centrální tendence

- **modus** – nejčastěji se vyskytující hodnota (např. u příkladu s temperamentem to byl *choleric*)
 - jediná použitelná charakteristika polohy pro nominální data; u pořadových a kardinálních jsou většinou více typickými charakteristikami medián nebo průměr
-

Míry centrální tendence

- pokud je v rozdělení více modů, jde o rozdělení vícevrcholové (obvykle bimodální) – může odhalit nehomogenitu výběru
 - např. rozdělení hodnot tělesné výšky může mít dva mody – pro muže a pro ženy
-

Míry centrální tendence

- modus není užitečnou statistikou pro zobecňování ze vzorku na populaci – dá se očekávat, že různé vzorky z téže populace budou mít různé mody
-

Míry centrální tendence

- **medián** - prostřední hodnota v řadě hodnot uspořádaných podle velikosti (50% percentil)
 - je jen pro data, která je možno podle velikosti uspořádat, tj. pořadová a kardinální
 - dělí soubor na dvě poloviny (pro sudý počet hodnot je medián průměrem dvou prostředních pozorování)
-

Míry centrální tendence

- vzorec pro výběr s lichým počtem hodnot:

$$Me = x_{(n+1)/2}$$

- vzorec pro výběr se sudým počtem hodnot:

$$Me = (x_{n/2} + x_{n/2+1})/2$$

Míry centrální tendence

- používá se především, pokud chceme eliminovat vliv extrémních hodnot
 - příklad – průměrný plat 20 tisíc může u 10 osob znamenat, že 9 z nich má 10 tisíc a jeden 110 tisíc; použijeme-li medián – 10 tisíc, získáme více typickou hodnotu
 - můžeme ho vyčíst z tabulky četností, pokud jsou uvedeny kumulativní četnosti
-

Míry centrální tendence

- **aritmetický průměr** – součet všech hodnot znaku dělený jejich počtem
 - jen pro proměnné, u nichž je možno hodnoty smysluplně dělit (kardinální)
 - vzorec:
 - $\mu = \Sigma_i X_i / N$ (pro populaci)
 - $m = \Sigma_i x_i / n$ (pro výběr)
 - součet odchylek od průměru = 0
-

Míry centrální tendence

- průměr zahrnuje každou hodnotu znaku – což je jak výhoda, tak nevýhoda (citlivý na extrémní hodnoty)
 - to je možno vyřešit použitím tzv. seříznutého průměru (*trimmed mean*), který se počítá tak, že se vynechá určité % hodnot z obou stran rozdělení, např. 5% nejnižších a 5% nejvyšších
-

Míry centrální tendence

- průměr špatně reprezentuje
nehomogenní skupiny
 - příklad – 30 osob v parku, průměrný věk 12.5 roku, průměrná výška 130 cm: nemusí jít o školní děti, ale o 15 matek se 4-letými dětmi
-

Míry centrální tendence

- pro znaky s normálním rozdělením hodnot je průměr **nejúčinnější** charakteristikou (tj. nejvíce stabilní pro různé výběrové soubory) – dá se nejlépe použít pro odhad parametru populace z charakteristik výběru
 - je nejčastěji užívanou mírou polohy
-

Míry centrální tendence

- kterou statistiku použít a uvádět?
 - průměr** – pokud může být spočítán a pokud není rozdělení příliš šikmé
 - modus** – pokud je rozdělení multimodální (neexistuje jediná typická hodnota)
 - medián** – pokud je rozdělení šikmé a unimodální, pokud obsahuje odlehlé hodnoty
-

Míry centrální tendence

- **příklad** – spočítejte modus, medián a aritmetický průměr následujícího rozdělení hodnot

18 5 128 2 14 87 50 87 70

Míry variability

- míry variability popisují kolísání v rozdělení hodnot
 - označují se i jako **míry rozptýlenosti**
 - užívá se rozpětí, mezikvartilové rozpětí, rozptyl, směrodatná odchylka, variační koeficient
-

Míry variability

- **rozpětí** (variační šíře, variační rozpětí) – rozdíl mezi nejvyšší a nejnižší hodnotou
 - značně ovlivněno extrémními hodnotami, není dobrým odhadem parametru populace
 - používá se zřídka
-

Míry variability

- **mezikvartilové rozpětí**
(interkvartilová odchylka) – rozdíl mezi hodnotou horního kvartilu a dolního kvartilu
 - **kvartily** – dělí soubor na 4 stejné části; horní kvartil odděluje 25% nejvyšších hodnot, dolní 25% nejnižších
-

Míry variability

- mezikvartilové rozpětí udává rozpětí pro středních 50% hodnot (=délka obdélníku v krabicovém diagramu)
 - není (podobně jako medián) citlivé na extrémní hodnoty
-

Míry variability

□ **rozptyl** (střední kvadratická odchylka průměru) - ukazuje, jak jsou hodnoty rozptýleny kolem průměru
rozptýleny kolem průměru

□ v populaci

$$\sigma^2 = (1/(N)) \sum_{i=1}^n (x_i - \mu)^2$$

□ výběr

$$s^2 = (1/(n-1)) \sum_{i=1}^n (x_i - m)^2$$

Míry variability

- více než rozptyl se používá jeho odmocnina – **směrodatná odchylka průměru** (je ve stejném měřítku jako původní hodnoty)
 - oba ukazatele slouží jako vhodné doplnění průměru – získáme představu o jeho věrohodnosti, jak dobře reprezentuje všechny hodnoty
-

Míry variability

- příklad – porovnejte variabilitu u těchto dvou rozložení hodnot (jde např. o počet správně vyřešených úloh v didaktickém testu ve 2 třídách)

a) 4 5 4 3 5 5 3 4 3

b) 8 2 12 1 4 3 5 0 1

Míry variability

□ řešení příkladu

□ $m_a = 4, s_a = 0.87$

□ $m_b = 4, s_b = 3.87$

□ u prvního rozdělení je průměr lepší reprezentací hodnot; u druhého jsou hodnoty kolem průměru hodně rozptýleny

Míry variability

- **variační koeficient** – pro porovnání míry variability u různých souborů
 - pokud se u různých souborů měřené hodnoty výrazně liší svou úrovní anebo jsou dokonce v různých jednotkách, nelze podle rozptylu či standardní odchylky porovnávat přímo, který ze souborů má větší variabilitu - je třeba srovnávat relativní variabilitu
-

Míry variability

- jde o podíl směrodatné odchylky a průměru
 - většinou se udává v procentech
 - $VK = (s / m) * 100\%$
-

Míry variability

- příklad – porovnejte variabilitu průměrného platu v ČR (v korunách) a v GB (v librách) (*fiktivní data*)
 - $m_{GB} = 1000$ liber, $s_{GB} = 600$
 - $m_{CZ} = 10\ 000$ Kč, $s_{CZ} = 3000$
-

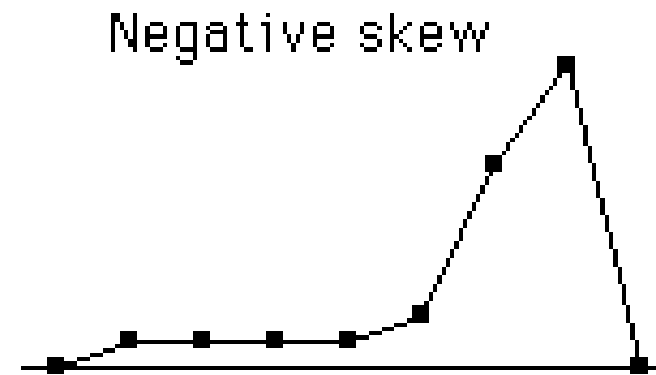
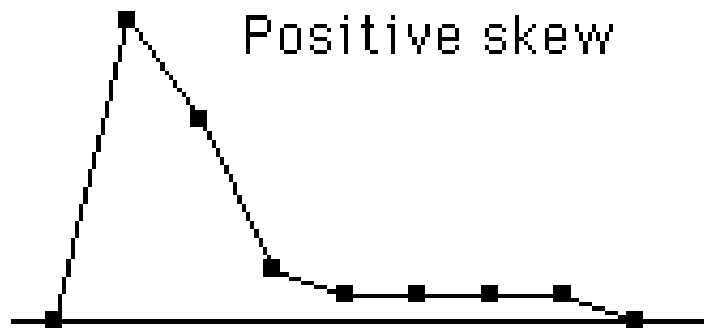
Míry variability

- řešení příkladu – větší variabilita je v britských platech (60%) než v českých (30%)
-

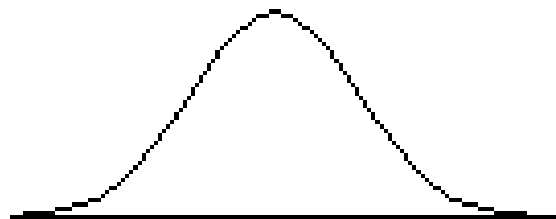
Míry šikmosti a špičatosti

- hodnotíme, jak se rozdělení dat podobá normálnímu (Gaussovu) rozdělení
 - **šikmost** (skewness) měří nesymetrii vzhledem k podélné ose
 - pro symetrické rozdělení se koeficient šikmosti = 0
 - pokud je > 0 , je rozdělení s prodlouženým pravým koncem (doprava, kladně šikmé)
 - pokud je < 0 , je rozdělení s prodlouženým levým koncem (doleva, záporně šikmé)
-

Míry šikmosti a špičatosti

Symmetric distribution
(No skew)

Míry šikmosti a špičatosti

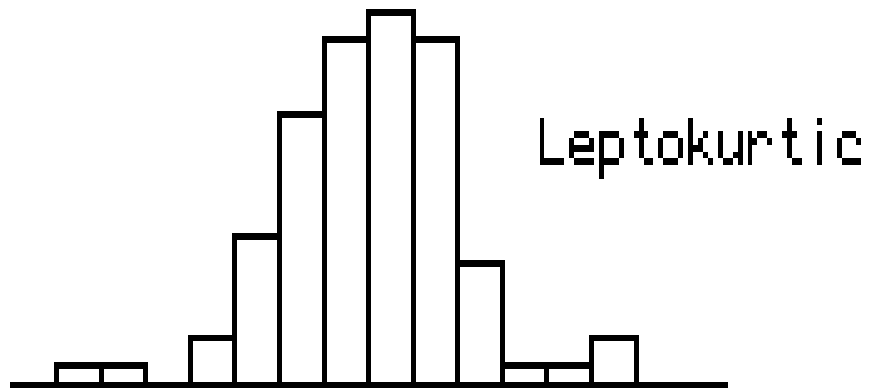
- i porovnáním hodnoty průměru a mediánu získáme představu o šikmosti rozdělení hodnot
 - pokud je průměr větší než medián – kladně zešikmeno
 - průměr menší než medián – záporně zešikmeno
 - průměr = medián – symetrické rozdělení
 - Pearsonův vzorec pro koeficient šikmosti na základě srovnání hodnot průměru a mediánu
 - $SK = 3 * (m - Me) / s$
-

Míry šikmosti a špičatosti

- koeficient **špičatosti** (kurtosis)
 - pro normální rozdělení = 0
 - pokud je > 0 , je rozdělení tzv. leptokurtické (více špičaté než normální)
 - pokud je < 0 , je rozdělení tzv. platykurtické (plošší než normální)
-

Míry šikmosti a špičatosti

Kurtosis = 1.25

Kurtosis = -1.23

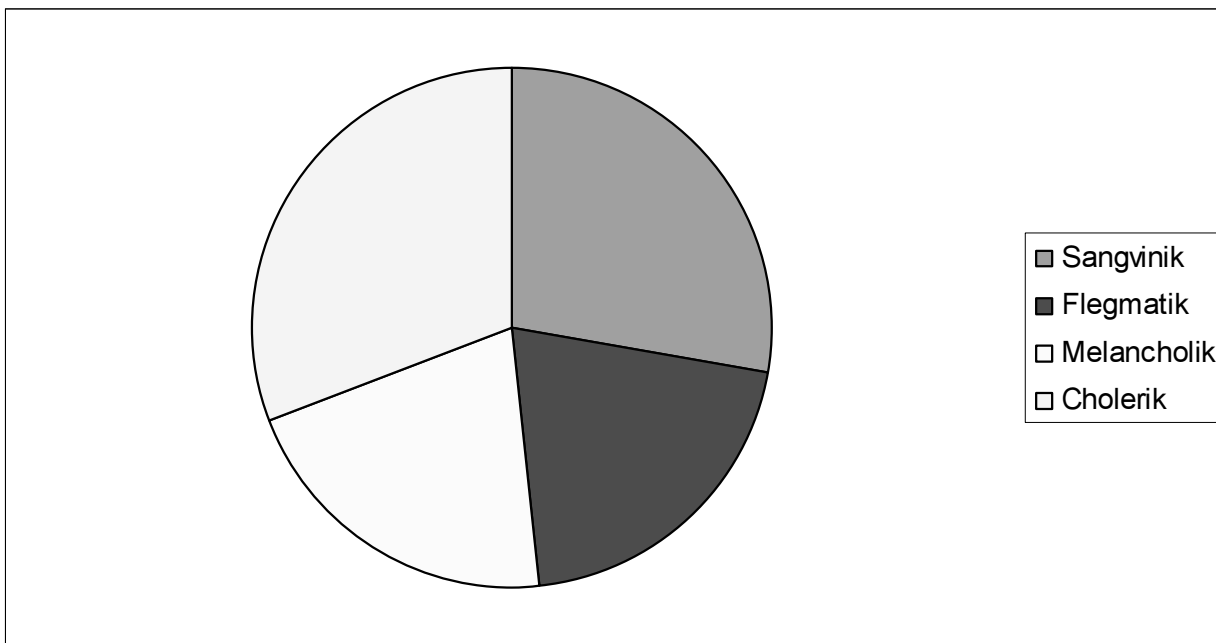

Grafy

- pouze základní typy
 - pro kategoriální data - sloupcový diagram, výsečový graf
 - pro spojitá data – histogram, frekvenční polygon, krabicový diagram, stromový diagram
 - grafy je možno znázornit v kategorizované formě – pro jednotlivé kategorie další proměnné (např. pro muže a ženy)
-

Grafy

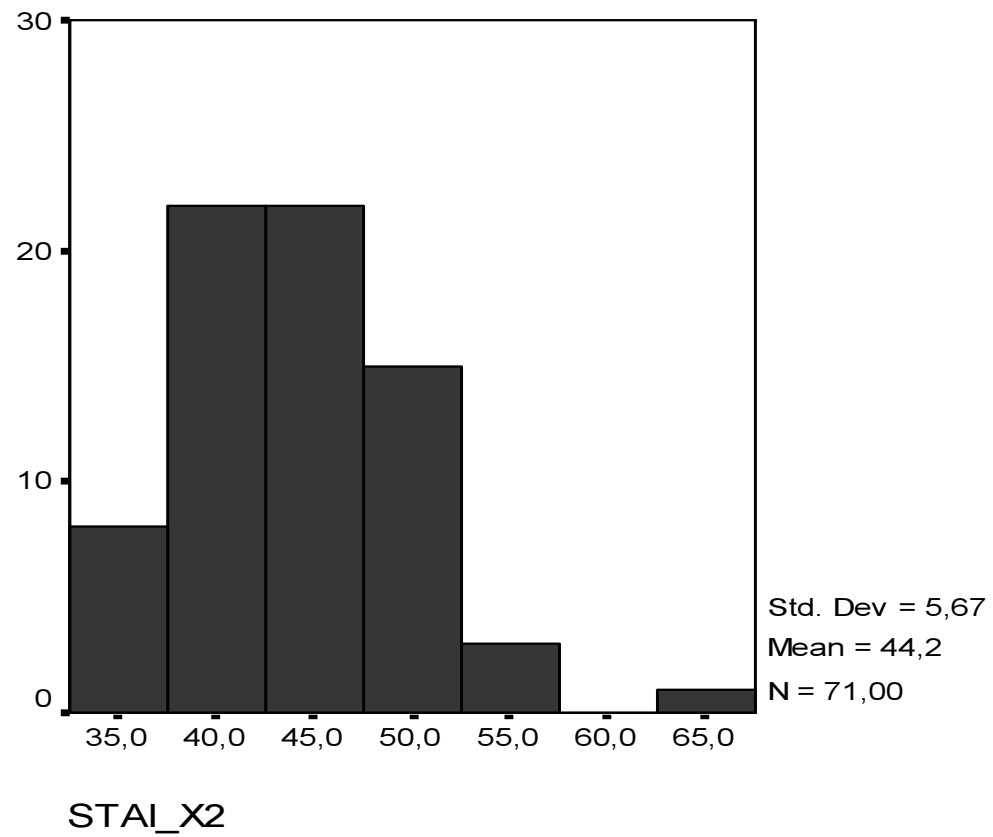
- **výsečový graf** (koláčový diagram, pie chart) – užívá se více v populárních publikacích než v odborných

Grafy

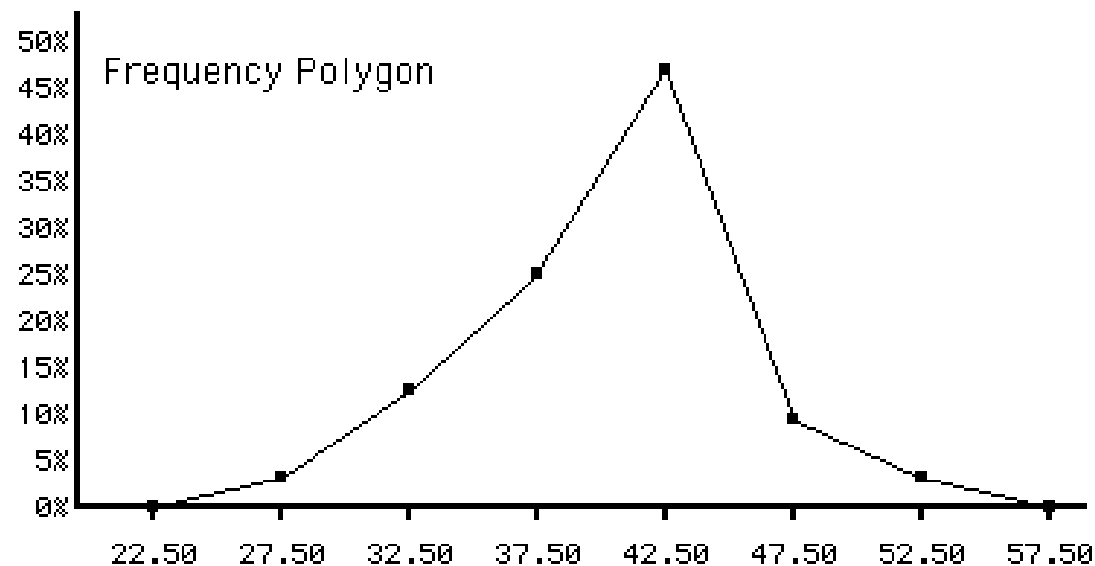
- **histogram** – podobný sloupcovému diagramu, ale je pro spojitá data
 - jednotlivé sloupce reprezentují nikoliv jednotlivé kategorie, ale intervaly hodnot
 - tvar histogramu závisí do jisté míry na šířce intervalů
-

Grafy

Grafy

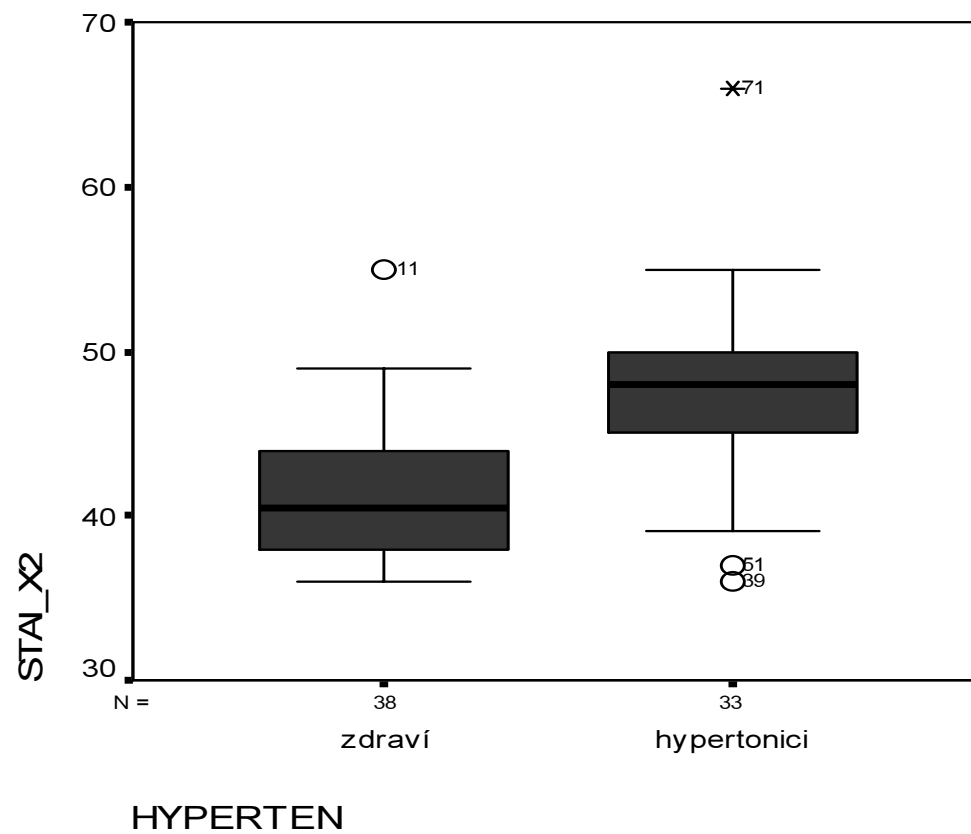
- **frekvenční polygon** – konstruován podobně jako histogram, jen místo sloupců jsou tečky spojené čarou

Grafy

- **krabicový diagram** (boxplot, vousatá krabíčka) – poskytuje bohaté zobrazení důležitých aspektů rozdělení hodnot
 - délka krabice odpovídá interkvartilové odchylce; uvnitř krabice je vyznačen medián
 - „vousy“ nebo „anténami“ je ohraničeno rozmezí hodnot bez odlehlých hodnot (outliers) a extrémních hodnot (více než 3x délky krabice od jejího konce)
-

Grafy

Grafy

- **stromkový diagram** (stem-and-leaf plot; stonek a list) – podobný histogramu (naležato), ale obsahuje informace o každém případě
 - konstrukce diagramu – hodnoty jsou rozděleny např. na desítky (stonek) a jednotky (list)
 - např. hodnota $85 = 8 \times 10 + 5 \times 1$
 - pokud je hodnot pro některé desítky více, rozdělí se na další listy
-

Grafy

Frequency	Stem & Leaf
3,00	1 . 468
7,00	2 . 0225588
9,00	3 . 011234449
10,00	4 . 3455567799
3,00	5 . 344
7,00	6 . 0111389
4,00	7 . 1234
2,00	8 . 34
1,00	9 . 1

Stem width: 10,00
Each leaf: 1 case(s)

Grafy

Frequency	Stem & Leaf
,00	3 .
6,00	3 . 667777
8,00	3 . 88889999
9,00	4 . 000001111
5,00	4 . 22333
5,00	4 . 44455
3,00	4 . 667
1,00	4 . 9
1,00	Extremes (>=55)

Stem width: 10
Each leaf: 1 case(s)

Grafy

- čeho si v grafu všímat?
 - tvaru rozdělení
 - míst s největší četností hodnot (zhuštění, shluky)
 - mezer
 - odlehlých hodnot
-

Kontrolní otázky

- rozdíly mezi absolutními a relativními četnostmi, poměrem a mírou; kumulativní četnosti
 - 3 základní míry centrální tendence (+ u jakých dat použijeme průměr, modus či medián)
 - základní míry variability, výpočet rozptylu
 - typy grafů
-

Literatura

□ **Hendl – kapitola 3**

□ doplňující (v IS):

- Wainer, H., & Velleman, PF (2001).
Statistical graphics: Mapping the
pathways of science. *Annual
Review of Psychology*, 52, 305-
335.
-